

Volnost zaručovaná v mezích hmotných soukromých oprávnění i t. zv. volná soutěž (konkurence) vymezovala tedy vlastně jen zákonné hranice mezi jednotlivými těmito *výsadami* majetkovými. Egoisticky zistný materiální zájem povýšený na svrchovanou zásadu podmaňoval si skoro beze všech výhrad kterékoli jednotlivce. Lidé, kteří neměli vlastních úkojných ani těžebních prostředků, nebo jich neměli v dostatečné míře, stali se napařád služebními buď vlastníkům velikých bohatství nebo mocným organisatorům společenské práce (velkokapitalistům i velkým podnikům) nebo vedoucím orgánům mocí veřejných. Těchto podstatně nesvobodných lidí je zdrcující většina a jsou nuceni prodávati svou práci i svou volnost rozhodování za prostředky existenční; nemají ani samostatnosti ani svobody činiti to, co by chtěli a mohli.

Také znovu s důrazem dlužno vytknouti, kterak tento egoisticky ovládaný *zdánlivý* liberalismus uvolněnou světovou soutěží napařád odstraňoval všeliká teritoriální i sociální omezení a vzájemné odlučování dřívějších dob. Odklizením místních sociálních řádů — (rušením městských cechů, feudálních výsad omezujících *osobní* volnost, odstraňováním merkantilistických výhod na ochranu domácího průmyslu a obchodu a j.) — dospíval jenom k úplnějšímu a stále pronikavějšímu sesocialisování všeho hmotného ukojování lidských potřeb po celém rozsahu lidského světa.

Kdežto ve středověku, ano až hluboko do novověku byly jen zcela *úzké v sobě uzavřené soběstačné skupiny lidské pro hmotný úkoj skoro všech potřeb* — (na př. venkovská selská soběstačná domácnost nebo vrchnostenská feudální společenství, doplňovaná poměrně úzkými obvody městskými) — pokročilo se v moderní době náramně zrychleným vývojem přes územní oblasti původně malých států k pozdějším hmotným jednotám velikých říší, až konečně ovládlo všeobecné společenství světového podnikání. Toto moderní světové hmotné společenství dotýká se již skoro všech potřeb, od nejněžbytnějších věcí nutných k udržení života a jeho pohodlí až k všelikým titěrkám a zbytečnostem, které na př. všemocná moda všude stejně rozšiřuje. Ani nejprostší a od světových vlivů nejdéle uchovávaná soběstačná domácnost selská neodolala tomuto proudu vše uchvacujícímu; nemůže věnovati hlavní péči svou pouhému ukojování potřeb svých členů ze svých bezprostředních výtěžků, nýbrž venkovští lidé zrovna jako městští jsou nuceni ukojovati především potřeby cizí (svými prodávanými rolnickými výtěžky) a *teprve celou řadou směn dospívají nepřímou k ukojování vlastního*.

4. Obsah vědy národního hospodářství.

Afsi by byl základem novověkého společenského lidského soužití kolektivismus či individualismus, jest nespornou skutečností, že lidstvo svým nejnovějším vývojem dospělo k úplnému sesocialisování hmotných úkojů lidských potřeb. Sám liberalistický individualismus se svou domnělou sociální neodvislostí hmotně soutěžících lidí jen urychlil toto hmotné společenství nyní už všelidské. Zásada všeobecně

uvolněné soutěže vedla pomocí nahromaděných kapitálů k všestrannému spojování lidské práce hmotné i duševní a použitím všelikých přírodních energií k nejintenzivnější socialisaci skoro všech hmotných potřeb lidských.

Než nejen všeliké hmotné úkoje staly se společnou věcí veškerého lidstva, nýbrž i různé provozy k tomu cíli zařízené *napořád dějí se v útvarech rozsáhlé součinnosti (kooperace)*, která stále více se prohlubuje a organisuje a směřuje stále patrněji *k všelidské společné úpravě i spotřebě hmotných úkojných prostředků* (statků a energií přírodních i lidských). Vývojové zákony i povahu této *všelidské hmotné součinnosti* zkoumati a vystihovati je úkolem *společenské vědy*, které se dostalo dosti nevhodného pojmenování „*národního*“ nebo „*politického*“ „*hospodářství*“ („*politické ekonomie*“).*)

Podle rozborů dříve podaných nelze naprosto individuální neodvislosti nikterak uhájiti proti mocným vlivům pospolitým (kolektivním). Ovšem *nemožno* také přisvědčiti bez výhrady, že by *jednotlivec (individuum) utápěl se zcela ve svých společenských skupinách*. Toho zdánlivě by ani nebylo potřebí dokazovati vůči skutečnosti, že *jen individua mohou mysliti, cítiti a vůli projevovati* a že kolektivity jen prostřednictvím jednotlivců mohou jednati.

Proti tomu však sluší míti na paměti, že pravidlem vůči čistě individuálním hnutím duševním v sociálních skupinách lidských mohou se vyskytovat tak úchvatné myšlenkové proudy, že lidem hromadné snahy se sdílejí, které jednotlivcovo smýšlení i vůli přizpůsobují mocně a neodolatelně názorům *davovým*. Proti rozhodování davovému často se nedovedly ba ani nechtěly se držeti individuálně samostatné vůle. Davová myšlení a jednání namnoze neodolatelně si podmaňují přčetné jednotlivce a skoro všeobecné mínění skupinové vítězí, ano vnucuje se nesouhlasícím a vzpečujícím se jednotlivcům. Jednotlivec velmi často (ba pravidelně) neodvažuje se ani myšlenek, které by byly proti všeobecně panujícím skupinovým názorům. Než kdyby také některý člověk takové odchylné myšlenky měl a skupinových názorů neschvaloval, přece *nesnadno se odvažuje jednati* proti moci všeobecného sociálního přesvědčení.

Obecné přesvědčení někdy přímo despoticky ano s použitím patrného násilí potlačuje jiné názory i snahy porůzných četných jednotlivců neb i menšinových skupin. [Jednotlivé menšiny ty mohou často pouhým počtem převyšovati vládnoucí skupiny, ale z jakékoli slabosti neodvažují se jednati proti vládnoucím.] Na př. za dob nebezpečných, za revolucí atd. bývají jednotlivci i násilím nuceni jednati proti svému přesvědčení a odchylných názorů neodvažují se ani dáti na jevo. Podobně často individuální jiné přesvědčení mizí proti fanatickým projevům množství, které nesnáší odchylného mínění.

Než ani tehdy, kdy jednotlivec nejedná z přímého nucení a tlaku společenského — (na př. z poslušnosti ke státu nebo k jiné veřejné moci nebo vlivem morální působnosti veřejného mínění nebo pod tlakem

*) Název „*politická ekonomie*“, kterého se běžně užívá v západní Evropě (v Anglii, ve Francii a v Itálii) je poněkud příležavější nežli „*národní hospodářství*“, ale ani toto pojmenování nevystihuje správně pojmu této vědy jednající o *společenské úpravě hmotného úkoje potřeb*.

stavovských a třídních předsudků nebo podle přesvědčení jakýchkoli sociálních skupin jiných) — *nebývá jednání člověka určováno pouze sobeckým účelem nebo zájmem*. I při zdánlivě zcela volném rozhodování jednotlivcové uplatňují se velmi silná a nepochybná působení společenská, jimž se vůle i jednání individuální *ochotně* podrobují třeba i v (klamném) domnění úplné neodvislosti a svobody.

Jednotlivcovo myšlení, ale ještě více akty jeho vůle bývají velmi často okolím vsugerovány. Společenské útvary, k nimž jistý člověk přináleží, podmaňují si ho tolik nenápadně, že sám se zřívá do přesvědčení a vůle své celkové skupiny, jakoby to byly názory jeho vlastní, ano nedovede si ani své vlastní vůle dobře uvědomiti proti vpraveným a vsugerovaným příkazům ani proti zájmům sociálním. Člověk skoro bezděčně zvyká si mysliti formou — nikoli svého *pouhého „já“* a *nejedná* pouze *v čirém svém osobním zájmu* — nýbrž *napořád vlastně myslí už formou „my“*, a rozhoduje se pro zájem té skupiny, která se ho v daném okamžiku nejmocněji dotýká.

To tedy, co individualismus označoval za pouhý „egoismus“, nebylo vlastně nespoutaným pravým sobectvím, nebo snad jen vylučným zájmem pro vlastní osobu, nýbrž jednotlivec velmi často ba pravidlem *stotožňuje prostě zájem své sociální skupiny se zájmem vlastním*. Domnívá-li se tedy individuum, že „myslí jen na sebe“ a pouze „o sobě“ a předstírá-li, že jedná toliko k „*vlastnímu svému*“ prospěchu a v „*nejvlastnější*“ svém“ zájmu, přece myslí a ohlíží se stále na *svou zvláštní sociální skupinu*, řídí se příkazy i prospěchy svého *společenského prostředí*, v němž žije a s nímž rostlo. Od takových společenských vlivů se člověk často ani nehodlá vyprostiti, jeví se mu zcela přirozenými a proto vlastně ani nepostřehuje, že to přece nejsou úplně neodvislé projevy vlastní jeho osobnosti: Člen *rodiny jedná v zájmu jejím, jakoby se pouze oň* jednalo (ačkoli často snad by mu osobně jednání to bylo proti mysli, a jen tlaku příslušníků rodinných se podrobuje). — Jednotlivcům jisté sociální třídy, jistého společenského postavení jsou úplně běžné a samozřejmé názory ostatních druhů a jednotlivci ti podléhají úplně hromadnému přesvědčení a obecným představám i požadavkům *svých sociálních skupin*.

Egoismus sociálních skupin — (vlastně mělo by to zníti „*nostrismus*“ nebo jak někteří také rádi říkají „*altruismus*“) — *převažuje zcela zřetelně i skoro obecně nad egoismem čistě individualistickým*. Ovšem i tento *skupinový egoismus* (nostrismus) může se projevovati pouze individualisticky egoistními *formami*. Jednotlivec totiž myslí a jedná v domnělém přesvědčení jedině svého vlastního prospěchu, ačkoli sleduje — ať uvědoměle nebo neuvědoměle — prospěch toho sociálního svazku, který jeho myšlení a konání určuje (determinuje). Náležitou analysou často ohled na vlastní „já“ objevil by se býti zřetelně zájmem o sociální svazek přiléhavěji vyznačený pojmem „*my*“. Lidé konají to, co si jejich společenské prostředí přeje; *úplně dobrovolně uznávají to, co je pouze prospěšno jich společenské skupině, také za užitečné pro sebe, třeba sami osobně tím často citelně strádají nebo trpí*.

Dělník na př. příslušející své odborové organisaci nejen, že bez reptání odvádí své členské příspěvky, nýbrž na povel organisacího

vedení stávkuje se svými druhy a snáší ochotně s celou svou rodinou všelikou nouzi a různé hmotné i duševní útrapy, když po delší dobu je odkázán místo mzdy na skrovné příspěvky stávkových pokladen a odsouzen k bezděčné nečinnosti a prázdni. Ano odhodlává se až k násilnému jednání proti „stávkokazům“. — Podobně ochotně na povel vedení s horlivostí pouští se v třídní i politické zápasy, třeba mu jinak byly věci ty hodně lhostejny. Činí tak v tom pevném (vsugerovaném) domnění, že je to prospěchem jeho vlastním. — Stejným způsobem mnozí podnikatelé by neměli ani odvahy ani dosti tvrdého srdce vystupovati příkře a zcela nepovolně proti vlastnímu dělnictvu, s kterým jsou úplně spokojeni; ale ze stavovského rozhodnutí, které s jim jeví býti diktováno *vlastním zájmem*, odhodlávají se s ostatními spolupodnikateli k bezohlednému postupu proti lidem ve svých provozovnách zaměstnaným (na př. k vyloučení jich z práce), ačkoli se tím po případě také sami hmotně poškozují!

Jednotlivci dovedou obětovati jisté ideje, jistým účelům — nikoli osobním, nýbrž dobru společenského svazu, s nímž do jisté míry se stotožnili — nejen své schopnosti a pracovní síly, nýbrž i soukromé své štěstí, blaho své rodiny, ano položiti i svůj život. Společenské útvary napořád od svých příslušníků podobné oběti přímo vymáhají a často stihají neposlušné jak společenským odsouzením tak i násilným způsobem je dohánějí k tomu, co popřípadě by sami ochotně nečinili. Je pouze potřebí si připamatovati, jak pohlíží se na tak zv. „zrádce“ a „odpadlíky“ všeho druhu, jak se postupovalo proti „kacířům“, v jaké opovržení upadají „stávkokazi“, „renegáti“ atd., aby se poznaly velmi mocné popudy společenské pro rozhodnutí a konání jednotlivcovo. Stát v sebeobraně nutí k těžkým občanským povinnostem: položiti vlastní život a ničiti životy nepřátel, obětovati jmění, konati různé práce (válečné úkony) atd.

Při tom ani obyčejně v takových sociálních shlučích neproniká vždy vůle většiny ani přesvědčení většího množství, nýbrž dosti často vítězí pouze vůle silné a ráznější menšiny, která má dosti odhodlání, aby své mínění vsugerovala ostatním, méně rozhodným členům. *Skupiny společenské bývají často ovládány bezohlednými energickými menšinami.* [Velmi dobře vystihl to *Fr. Wieser* ve svých rozpravách „*Recht und Macht*“ přednesených ve vysokoškolských extensích v Salzburgu 1909.]

Ale přese všechny tyto nepochybné skutečnosti nesmíme příliš kvapně usuzovati, jako by jednotlivec, který pravidlem příliš ochotně podléhá četným vlivům svých společenských skupin, neměl ani samostatného mínění ani nebyl schopen neodvislého konání — (jak to zejména tvrdil L. Gumplovicz). Jednak ve velmi četných případech dovedou přece jednotlivci jak své vlastní mínění tak i svůj prospěch prosaditi, dovedou, jak se říká, plouti proti proudu, jednak konkurují o jednotlivce a jeho příslušnost různé společenské skupiny, pro které s jistou (arci omezenou) volností se smí rozhodovati.

Společenských skupin, k nimž každý jednotlivec přináleží nebo přináležeti musí, jest značný počet, a jich zájmy se navzájem různí a všelijak utkávají, při čemž jednotlivcům často se ponechává na vůli, jak si chtějí ke které skupině upravit své styky. Během doby se mezi

těmito společenskými útvary také uplatnila jistá snášelivost (tolerance). Tím jednotlivec arci podléhá stále více se různícím společenským silám, ale mezi nimi přece často může voliti a vybíratí dle svobodnějšího svého úsudku; ani také není již té naprosté nesnášelivosti, která vyznamenávala doby předešlé. [Arci pudově taková společenská nesnášelivost propuká zase s větší silou v dobách pohnutých nebo nebezpečných.]

Tedy úplně bezohledný kolektivismus spíše ponenáhlu ustupuje uvolňovacím individualistickým hnutím. Individuálním názorům bývají připouštěny nespoutanější projevy a poskytují se také stále větší možnosti k rozpětí jednotlivcovy vůle. Především takové rozpoutání dovolovalo se v ideovém nazírání převážně nehmotného rázu (v otázkách vědeckých, uměleckých, náboženských, ethických, atd.). Ponenáhlu tato individuální uvolněnost začíná vítězněji pronikatí také v různých směrech hmotného ukojování potřeb. To arci nevyklučuje různá pošnutí těchto kolektivních a individuálních sil; v mnohých směrech zase dříve individuální rozhodování ustoupilo rozhodně novému kolektivnímu nazírání a upravování.

Z toho plyne konečný závěr, že ani naprostá individuální volnost — nebo snad až anarchismus — neobstojí, ani ovšem kolektivní vůle nedovedla naprosto potlačití individuálních rozhodnutí a činů. Jest spíše stálý zápas mezi kolektivními mocemi a individuálním úsilím o volnost, a to nejen při uplatňování vůle jedním, nýbrž i v názorech a ideách, které pro ony projevy vůle v činech jsou nezbytným podkladem.

Davové myšlení ve společenských stycích, podporováno bezohlednou energií kolektivně prováděné vůle dovedlo si často podmanití zdrcující většinu nerozhodných jednotlivců, takže se namnoze i zdáti mohlo, jako by proti této pospolitě vůli jednotlivcova svoboda i volnost zcela podléhala i mizela.

Ale přece proti sebe silnějším obecným proudům projevují se individuální opoziční síly nebo odchylné názory, houževnatě hájené, které si často svou vytrvalostí dovedou zjednatí slyšení také proti bezohledně vnučované vůli davové. Takové individuální snahy pronikají ponenáhlu, — po případě, arci také až v pozdějších dobách — vítězně i proti fanatickým nebo mocně zakořeněným zvykům, proti upevněným názorům a přesvědčením různých sociálních skupin a mocí. Pro to doklady hojně podávají všechna reformní hnutí, která silnými individualitami vyvolána a úporně svými původci a jich horlivými následovníky hájena, získávají znenáhla rozšíření mezi davy i dovedou čelití všeobecně vžitým předsudkům, třeba se opíraly o všeliká donucující společenská zařízení (zákonná, církevní a zvyková).

Individuální vůle dovedla se tedy dosti často vzepřítí proti kolektivním příkazům až k úplnému nedbání své bezpečnosti i vlastního života a podstupuje z počátku nerovný zápas se společenskou mocí. Právě jenom podobnými opozičními snahami i odhodlanými činy, jakož i sebeobětováním silných individualit proboujává se stálý pokrok a vyniká zdravý vývoj v rozmanitých společnostech lidských, které by jinak naprosto bezohledným i uniformním prováděním kolektivní vůle jistě strnuly.

tivy byl by v nebezpečí, že bude stále hůře zakrňovati podle názorů davů nepovznášejících se nad sploštělou a chátrající prostřednost. Takto individualismus úplně nepodléhá i nepotřebuje tedy nikterak zanikati v záplavě kolektivních proudů bezmyšlenkovitě uchvacovaných i podrobujících se vůli vládnoucích tříd a směrů všelikými způsoby upevněných.

Arci ani podobné vzepření jednotlivců, kteří vlastní své přesvědčení silou své vynikající vůle dovedli uhájiti proti kolektivním vlivům, nesmíme si pravidelně mysliti, jako by podněcováno bylo úplně individualisticky sobeckými zájmy nebo záměry. Právě ti jednotlivci, kteří nejtíže pocítují tlak společenských pout a kteří pojali odvahu nejen projevití své jiné mínění, nýbrž jednati samostatně podle něho a nepodrobovati se davovým příkazům, rozhodují se k těm nebezpečným pokusům ani ne tolik pro své individuální prospěchy jako spíše v zájmu svých utlačených druhů nebo společenských skupin trpících pořádkem společenským. [Při tom ani tito vzpírající se jednotlivci nepřináležejí vždy ani k těm skupinám, o jichž prospěch usilují: na př. vůdci hnutí demokratických byli často vynikající aristokraté, nebo v čelo proletářů zápasících o společenské uznání a rovnoprávnost stavějí se také mnozí bohatí kapitalisté a podob.] — Ovšem naopak zhusta se i to přihází, že jednotlivci zneužívají podobných oposičních a reformních hnutí k osobnímu vyniknutí, neb aby ukojili svou ctižádost nebo k opatření svých vlastních hmotných prospěchů. To však nikterak nevádí tomu, aby také tyto boje ze sobeckých pohnutek předsevzaté nebo podporované nepřispívaly k vymanění jednotlivců a jejich tříd ze společenských pout.

Ze všech těchto rozborů jest arci nepochybně, že pro vysvětlování národohospodářských zjevů více váží poznatky věd sociologických nežli psychologie individuální, tedy že *národní hospodářství jest rozhodně vědou sociologickou.*

*

Národní hospodářství podle takto podrobněji vytčeného výměru je tedy vědou, která se zabývá *sociálními úpravami hmotného ukojování lidských potřeb.*

Pojednává tedy národní hospodářství o *potřebách lidských, o jejich roztržení a hmotném různém jejich ukojování.* K tomu se důsledně pojí výklady o *úkojných věcných prostředcích hmotných* (o statcích hospodářských a kapitálech), jakož i o osobních výkonech ukojovacích, i kterak jich nabývání, ovládnání a rozmnožování podléhá *společenské součinnosti* jakož i *společenským platným řádům právním* — (vyměřujícím *oprávnění vlastnická a jiná věcná práva, pak práva rodinná, dědická, obligační* podepřená *ústavou veřejnou* a její mocnou *společenskou exekutivou*). — V dalším postupu vyšetřuje se, kterak bývá i může býti postaráno pro četné lidstvo přítomné i do budoucna se množící o *řádné hmotné ukojení všelikých lidských potřeb* (hlavně o *náležitou výživu lidských pokolení*). To je obsahem *populační nauky* se všemi jejími odvětvími (o *plodnosti, úmrtnosti a přirozeném vzrůstu lidstva, o stěhování a vystěhovalectví, o koloniích lidstva*

evropského — po případě i mimoevropského — a o *koloniálních soustavách i koloniální politice*).

Přirozeně přimykají se k populačnímu problému nauky o *těžení užitečných prostředků zemědělstvím, o zaměstnání zemědělském proti městským zaměstnáním* a v souvislosti s tím o *stěhovacím proudy obyvatelstva venkovského do měst* (v civilisaci západoevropského původu), o *zemědělské technice, o melioracích, o technice lesní a o zemědělském stavu vůbec a o jeho sociálním významu a zařízení* (o agrárním zřízení).

Dřívější hmotné ukojování potřeb v soběstačných domácnostech, které se nejdéle udržovalo u zemědělského zaměstnání, poněkud vývojem od panských a vůbec vrchnostenských hospodářských skupin k městským úzkým okresům a dále k jednotám hmotných územních společenských celků (státních) měnilo se až k nynějšímu již světovému společenství *podnikatelskou organizací*. Podnikatelská soustava opírá se o *diferenciaci svobodné lidské práce, o volnou soutěž* (konkurenci i s jejími doplňky *veřejného i soukromého sociálního hospodaření*) a o *volný trh arciť s jeho obmezováním* (monopolistickými organizacemi). Podnikatelská organizace regulovaná ziskem předpokládá ovšem *rozbory o hodnotě a ceně* jakož i *jak diferencovaná* (dělená) *lidská práce ozbrojená moderní dokonalou technikou přetvořila úplně provozy podnikatelské* (vítězným postupem velkého provozu proti malému, koncentrací a zmechanisováním podniků) *i jak se změnila dřívější nesvobodná nebo nevolná práce v práci svobodnou* (ovšem často také jen domněle).

Jelikož hodnoty společenské a ceny, které podmiňují podnikatelský zisk, a které tím určují kvalitu i kvantitu podnikání, jsou měřeny nyní již napořád peněžitě, nutno vyšetřiti a vymeziti *pojem peněz a měny i jejich působení na stanovení cen*. K tomu se přimykají velmi těsně *rozbory o podnikatelské kalkulaci*. S cenami v příčinné souvislosti jsou společenské přiděly společensky nabytých (podnikatelským provozem) — hmotných úkojů jak jednotlivcům tak i jejich kolektivním skupinám. To je *známá nauka o důchodech i o jejich funkcionálních vztazích k cenám*. *Nauka o cenách a důchodech je stěžejní částí národního hospodářství při nynější jeho úpravě podnikatelské*. S naukou o důchodech a jejich přidělování souvisí zcela organicky *pojišťování, zejména pojišťování sociální*, které samo je částí *sociální péče*, která je nutná vůči *sociálním nesouladům a rozporům* povstalým z podnikatelského provozu, že nelze náležitě a souměrně ukojovati podstatné potřeby ve všech vrstvách a třídách společenských.

Podnikatelská soustava však vznikla z *minulých* právních základů *málo její povaze přiměřených*, které snad byly dosti vhodné dřívějším způsobům ukojování lidských potřeb v uzavřených soběstačných skupinách společenských, ale které jistě nepostačovaly modernímu hmotnému společenství světovému. Sociální řád spočívající na neomezeném soukromém čistě individuálním vlastnictví a dědictví i volnost soukromých úmluv o osobních plněních a výkonech dle *římského* sice dosti vyvinutého práva nepostačovaly již velkolepě rozvítenému modernímu provozu podnikovému. Podnikatelská organizace musila si tyto těsné formy právní teprve přizpůsobiti. To stalo se či-

lepšími směňami, dokonale rozvětveným úvěrem podporovaným bankami a cennými papíry, úpravou ústředních světových trhů, jichž vrcholná organizace jest v bursách a nejvyspělejší dopravou. K tomu všemu se pak připojily mnohostranné spekulace a obchodní styky vnitřní i mezistátní s celními soustavami a smlouvami obchodními.

Celá nynější, po většině soukromě upravená podnikatelská soustava jako určitý vývojový stupeň hmotného společenství lidského není arci dokonalým uspořádáním jeho, i nutno nejen ji nýbrž i její základy (právní i jiné sociální úpravy jejich) podrobiti kritice, ke které její různě vadné důsledky i časté sociální rozpory z toho vznikající přímo vyzývají. K tomu pojily se zhusta i různé pokusy opravné, které usilovaly o zcela jiné uspořádání podkladů i řádů sociálního soužití, než které jsou dosud platny. O té kritice i oněch všelikých systémech opravných nutno ovšem také v národním hospodářství uvažovati, ačkoli v tomto směru nelze ještě nějakého konečného řešení ani zjistiti ani dosud podati.

Z celého zde načrtnutého obrazu národohospodářské vědy lze zajisté už zcela nepochybně seznati, kterak všechny její části načisto organicky se rozvinují z jejího základního pojmu jakožto vědy uvažující o *sociální úpravě hmotného ukojování lidských potřeb.*

V podstatě tento zde vytčený obsah souhlasí s většinou toho, co také dosud již v národohospodářských učebnicích bylo podáváno. Ale z toho také vyplývá, jak bylo pochybeno vědu tuto definovati za nauku pojednávající snad o jakýchkoli hospodářstvích. O zvláštních hospodářstvích se v ní jen potud mluví, pokud také ony pečují o úkojně prostředky pro jednotlivé různě omezené skupiny lidské. Zároveň nutno zdůrazniti, že samy tyto úkoje hmotné jsou jen *pouhými prostředky pro udržení lidské existence* v celecích i jednotlivě a pro její lepší vývoj i že nemohou býti nikterak povýšeny na hlavní cíl lidského snažení. Cílem lidského hmotného namáhání není tedy, aby snad především se hromadily jen hmotné statky, nýbrž aby se docílilo co nejúplnějšího i všestranného ukojování potřeb pro všechny vrstvy společenské, pokud se toho společenskými silami domoci lze. Tedy *nesmí býti přední snahou pouhé hromadění bohatství bez náležitého zření k tomu, jak se ho společensky užije.*

Národohospodářská věda sama vystihuje pouze ony sociální vlivy a skutečnosti, které při hmotném ukojování lidských potřeb se projevily a dosud projevují, bez zřetele na to, zdali jsou vhod sociálním mocnostem o lidském soužití rozhodujícím (různým veřejným mocím). Ale tyto sociální moci mohou poznatků národohospodářské vědy užítí, aby upravovaly společensky účelně ono hmotné ukojování potřeb, i mohou také společensky v tomto směru působiti. Takové *praktické užítí národohospodářských zkušeností k veřejné úpravě hmotných styků lidských* je zvláštním praktickým odvětvím vědy národohospodářské t. zv. „*národohospodářskou politikou*“, která se někdy jako dodatek k národním hospodářství *theoretickému* připojuje.

Pravidelně *politika národohospodářská* zabývá se zasahováním veřejných mocí (říší, států, zemí, obcí a j. orgánů veřejné správy) do procesů národohospodářských, pokud takové zasahování jeví se žádoucím. Tímto společenským působením hledí se napravovati neshody,

kteřé povstaly společensky úmyslně nerušeným vývojem z těch základů, na nichž celá nynější soustava národohospodářská spočívá. [V podstatě tedy jedná se o neshody soukromé podnikatelské organizace, jak nyní je platná i jak je doplňovaná veřejnou činností i veřejnými podniky, se zájmy, které dnešní veřejná moc za žádoucí pokládá.]

Podle toho možno *národohospodářskou politiku* dělit: na *politiku populační*, která na základě faktického rozmnožování obyvatelstva a daných jeho podmínek životních jedná o možné veřejné úpravě směřující k docílení jistého počtu obyvatelstva, k jeho řádnému व्यवस्थाování, k jeho rozsídlení, k úpravě jeho stěhování i k jeho různému společenskému zaměstnání, jakož i všímá si kolonisace jak vnitřní tak zahraniční.

Další částí národohospodářské politiky byla by *politika podnikatelské organizaci vůbec věnovaná*. Ta by měla zkoumat kriticky společenskou soustavu, z níž tato organizace se vyvinula, a na níž dosud spočívá, i na základě toho vyšetřiti společenské výsledky její, a pokud by výsledky ty pořádně všestrannému společenskému hmotnému ukojování nevyhovovaly podati návrhy, jak by se mělo podnikání samo, i jeho společenský základ veřejným a soukromým právem upravit. Než taková podnikatelská politika dosud naráží na zásadní neshody, jelikož v tom směru se vědecké názory nijak ještě do té míry neujednotily, aby mohla býti z dosavadních vědeckých výsledků *soustavná politika podnikatelská* vybudována. Pouze některých jednotlivostí všímá si nynější zákonodárství, jako když se jedná o společnostech podnikatelských, o soutěži (na př. zákony o společnostech akciových, o společenstvech svépomocných a j., o nekalé soutěži nebo proti omezení volné soutěže atd.). Vůči jiným zjevům, jako vůči mocným koalicím podnikatelským (kartelům, ringům, syndikátům, trustům) stále zřejměji proniká přesvědčení, že by se veřejnou mocí mělo zaujmouti jakési stanovisko, ale dosud zůstalo při pouhých, často velmi nesmělých pokusích.

Pro speciální podnikatelské obory činěny pokusy o speciální *politiky těžební*. Tedy vzhledem k různým výrobám a těžebním provozům možno rozeznávati: *politiku zemědělskou* (dělicí se na politiku zemědělského výtěžku a politiku agrární, věnující se sociálním poměrům stavu zemědělského), *politiku průmyslovou* a *živnostenskou zvláště* (dotýkající se především podniků menších), *politiku obchodní a tržní* a *politiku dopravní*. [Pokud politika zemědělská, průmyslová, obchodní, tržní a dopravní mají na zřeteli styky mezistátní, přistupovala by k tomu *politika celní*.] Dále družila by se k tomu *politika měnná* (veřejná opatření o penězích a valutě) a *politika úvěrní*, jichž doplněkem by byla *politika bankovní*.

Podnikatelská organizace způsobila však různé sociální poruchy, které se jeví jednak nedostatečně plánovitým rozvrhem a následkem toho i nevhodnými výsledky zaopatřování hmotného vůbec (na př. při velikých odbytových a úvěrních krisích), jednak v nerovnoměrných podílech úkojů, vypadajících na různé společenské skupiny i jich jednotlivé členy, proti nimž byla nutna již všelijak častá i různá zakročování veřejná. Zejména nedostatečné prostředky pro-

letariátu daly podnět k t. zv. *politice sociální* — (veřejné) — péče, která se již neomezuje pouze na dělnictvo jako dříve, nýbrž poněkud se rozšiřuje na všechny vrstvy, které při nynější podnikatelské organizační tržní soustavou jsou ve své existenci jakkoli ohroženy (na př. jak přerůzní menší podnikatelé tak i jacíkoli zřizenci nebo lidé bez zaměstnání nebo nemohoucí se vůbec vlastní silou udržeti). Tato sociální péče projevila se zvláště *sociálním pojištěním*, které se vztahuje také na samostatné jednotlivce s nezabezpečenými důchody, nebo se projevuje přímo veřejnou starostí o důchody nepostačitelné (chudinství veřejné, veřejné starobní renty v Anglii, v Australii a na Novém Zelandě atd.).

O tato jednotlivá, jak viděti mnohotvárná odvětví národohospodářské politiky, sestavená v jisté skupiny — staly se pokusy pojednávat jako o samostatných vědních oborech. Pokud se tím hovoří jistým praktickým potřebám současným, jest možno toto tříštění připustiti a může se podrobným badáním takovým přispěti i k vyjasnění mnohých theoretických částí vědy národohospodářské. V celku však lze dosud největší část nepochybně zjištěných vědeckých výsledků politiky národohospodářské pojmuti hned do theoretických pojednání dotyčných oddílů národohospodářských, pokud se při tom nejedná o přílišnou specialisaci.*)

*

Jest nutno na konec vytknouti, jaké postavení přísluší národohospodářské vědě proti vědám ostatním. Národní hospodářství patří podle vyloženého pojmu mezi vědy sociologické, je přímo *částí všeobecné sociologie*, a sice zabývá se hmotným ukojováním lidských potřeb. Jest z toho zřetelné, že na př. badání opřená o *individuální psychologii* mají pro národní hospodářství jen nepřímý význam, pokud se totiž na základě jich vůbec dají sociální skutečnosti a zjevy analysovat. Proto t. zv. *psychologická metoda* v národním hospodářství, omezující se podstatně na psychologickou analýsu pouhých individuálních hnutí mysli, citů a snah — byla po většině pro národní hospodářství málo plodnou a nedovedla k správnému řešení velmi složitých sociálních jevů národohospodářských. [To zvláště platí o tak řečených „*exaktních*“ badáních školy rakouské, speciálně vídeňské — v příčině hodnoty a ceny, rovněž jako o jejich předchůdcích anglických a francouzských — najmě o *Jevonsovi* a *Walrasovi* — i s nasledovateli americkými Mac Carveyem a j.] [Viz v tom směru udanou přechetnou literaturu v Böhms-Bawerkově: „*Kapital etc.*“.]

Národní hospodářství jest tedy samostatným odvětvím věd sociologických; ovšem má k ostatním jejím samostatným oddílům zcela určité styky a vztahy. Tak zejména je v úzké spojitosti s vědami historickými, s ethnografií i s vědou zeměpisnou, pokud se tato zabývá společnostmi lidskými. Ale zrovna tak souvisí velmi úzce se všeobecnou sociologií vůbec, jakož i s etikou.

*) Proto i zde volena (odchylně od prvního vydání v Systemu národního hospodářství) cesta ta, že jednotlivé otázky politiky národohospodářské aspoň v podstatných svých částech pojí se hned k vlastním theoretickým úvahám.

Namnoze tato úzká souvislost svedla jednotlivé národohospodářské badatele k tomu, že národní hospodářství pojímali jen jako speciální části vzpomenutých věd. Tak *německá historická škola* kladla přílišný důraz na dějinný vývoj jednotlivých národohospodářských zřízení, a namnoze její pojetí snížilo obor dotyčných bádání tak, že národní hospodářství jevílo se jen částí historie, ovšem určitým způsobem specialisované. Podobné chyby dopustila se i *škola materialismu historického* (Feuerbachova a zvláště K. Marxe), která zase *veškeru historii* převedla na vývojovou nauku o materiálních společenských zájmech a která také jakýkoli sociální vývoj ideologický chtěla redukovati na pouhý materiální základ. Pro tento „*historický materialismus*“ rozplynulo se veškeré historické bádání pouze na to, jaký byl vývoj společenského ukojování hmotných potřeb, tedy vlastně na historii národohospodářskou. — Provedeno tu opačné zjednodušení proti německé škole historické: škola historická nechala národnímu hospodářství zanikati ve všeobecné historii, kdežto pro historický materialismus zase historie utonula v národním hospodářství. Obojí směry byly jednostranně předpojaty a nedovedly správně pochopiti, že jak historie, tak i národní hospodářství jsou ostře od sebe rozlišené vědní obory, které sice mají mnoho společných a styčných částí, ale které se přece nesmějí nikterak spolu navzájem pomásti. Národní hospodářství kromě toho zabývá se po výtce *přítomnými* sociálními úpravami hmotného ukojování a tedy *není rozhodně vědou historickou*, k níž ovšem silně může i musí přihlížeti, pokud se mu jedná o vystižení vývoje a pokud z vývoje minulého a přítomného také možno jest usuzovati na útvary budoucí. To však už ani není oborem vlastní historie, nýbrž spíše *dějinné filosofie*, která jistě je vědou velmi málo ještě vyspělou.

V úzkém styku jest ovšem národní hospodářství s vědami, které se zabývají nucenými společenstvími lidskými, jaká se vytvořila v různých *politických* útvarech (obcích, státech, říších i jiných veřejných celcích). Jest známo, že právě politické tyto útvary ovládly velmi obsáhlým oborem ukojování lidských potřeb, zejména t. zv. „potřeby pospolitě“ nebo „kolektivní“ napařád jsou stanoveny i ukojovány v zájmu oněch politických celků. Pro hmotné ukojování těchto kolektivních potřeb politickými jednotkami (subjekty) oddělilo se od národního hospodářství — přímo jeho speciální odvětví — *věda finanční*, která ovšem je v nejužším styku s ostatním národním hospodářstvím, jak to v dalších rozbořech dostatečně určitě vynikne.

Ale i ostatní vědní obory týkající se politických kolektivit (zejména státu a obci) t. zv. „*státní věda*“ mají rozhodný vliv na národní hospodářství. To zejména platí o veškerém pozitivním právu, pokud udržováno jest státní mocí i jinými veřejnými mocemi. Namnoze v dřívějších dobách národní hospodářství bylo uvedeno v nepatřičnou odvislost od těchto vědních oborů, ano ztotožňovalo se druhdy až se státní vědou vůbec. Právní pozitivní ustanovení bylo považováno za nutný základ národohospodářské úpravy a národohospodářského bytí společností lidských. Ale přílišné utkvívání na úzkém uspořádání hmotných společenských styků náhodnými skupinami veřejnými na základě zákonů daných v četných roztržštěných a silně se různících zlomcích společnosti lidské neprospívalo nepředpojatému vědeckému bádání. Národní ho-

spodářství je jistě vědou především *filosofickou* a nemohlo býti náležitě vystiženo praktickými poukazy k pozitivním úpravám právním; spíše národní hospodářství je povoláno, aby o nich *náležitou kritiku svou proneslo*.

Že také národní hospodářství souvisí úzkými vztahy s filosofií náboženství i že může pozitivní úprava náboženských styků působiti silně na hmotné ukojování lidských potřeb, o tom zajisté nelze pochybovati. Zrovna tak jsou nepopíratelné vztahy národního hospodářství k *etice*, ano často etické zřetele a směry byly na úkor národohospodářských rozborů příliš zdůrazňovány. [O tom však sluší mluvit až v podrobných výkladech jednotlivých částí národohospodářských.]

Zvláště důležitou pomůckou pro bádní národohospodářská jsou data o hmotném stavu a uspořádání lidských společností, která zejména podává t. zv. „*statistika národohospodářská*“, a také se jí v dalších rozbořech vydatně používá.

5. Povaha a roztřídění lidských potřeb.

Jakého obsahu mohou býti potřeby, v předešlém bylo již naznačeno; sluší ještě vyložiti jejich vzájemné vztahy i rozdíly.

Potřeby — jakožto snahy směřující k ovládnutí určitými energiemi přírodními nebo lidskými, nebo věcmi, které těmi energiemi pořízeny bývají — jsou psychickými projevy a mohou se tedy vždy jen v některém jednotlivci projevovati. Jsou tedy s tohoto stanoviska kterékoli lidské potřeby toliko *individuálními* snahami duševními, a nemohlo by se proto mluvit o snahách kolektivit, jelikož kolektivity skutečného vlastního živobytí ani fysického ani psychického nemají. Kolektivity — (pokud se jim jakési osobité bytí přikládá) — jsou jen osobnostmi *smyšlenými, ideálními*, nemají existence jiné leč jen *pojmové* (tím, že si k určitým skupinám lidským, které jistými vztahy jsou spiaty, přimýšlíme k snazšímu jich rozlišování a pochopování, jako by byly opravdovými bytostmi). Proto kolektivity nemohou ani projevovati snah leč jen prostřednictvím skutečně (fysicky) žijících jednotlivců. V tom smyslu jsou i potřeby pro kolektivitu určené a k nim se vztahující naporád vlastně jen potřebami jednotlivých individuí, po případě společnými potřebami velmi četných jednotlivců.

Než potřeby kteréhokoli jednotlivce nejsou navzájem nikterak od sebe neodvislé, zejména podléhají skoro vždy určitému společenskému (sociálnímu) působení, jelikož každý jedinec od jakživa, ale zvláště v kulturní své vyspělosti nedovedl se úplně osamostatniti proti společenským skupinám lidí, s kterými je nucen žiti. Proto potřeby jednotlivcovy jako kterékoli jiné projevy vůle jeho jsou velmi patrně i citelně podmiňovány přerůznými společenskými vlivy; také oněch potřeb, které jsou všelijak sociálně určovány (determinovány) přibývá stále a jich význam i důležitost se zvyšuje. Potřeby, které by byly rázu jen čistě individuálního, intimního, a které by neměly vztahu k společenským skupinám člověka různým způsobem podmaňujícím, mají pro život jednotlivcův stále nepatrnější rozsah i dosah a jich důležitosti naporád ubývá.